

DVD-elokuvat ja vapaa kauppa

Audiovisuaalinen kulttuuriteollisuus ja vapaa kauppa on aina ollut ongelmallinen pariskunta. Perinteiset kysynnän ja tarjonnan mekanismit eivät päde audiovisuaalisen tuotannon kohdalla, koska kysyntä on aina epävarmaa. Jokainen tuote on ikään kuin prototyyppi, jonka ensimmäisen kopion tuotantokustannukset ovat erittäin suuret. Tämän vuoksi yleisön maksimointi on ollut kaikkein rationaalisin strategia voittoa tavoitteleville tuottajille.

Taloudellisten seikkojen lisäksi audiovisuaalisen tuotannon sääntelyyn ovat vaikuttaneet suuresti yhteiskunnalliskulttuuriset tekijät. Kulttuurituotteet on mediapolitiikassa nähty keskeisinä tekijöinä yhteisöllisyyden ja identiteettien rakentamisessa. Vaikka tuottajat ovat pakotettuja maksimoimaan yleisönsä (ja panostamaan siksi kansalliset rajat ylittävään vientiin), on audiovisuaalisten kulttuurintuotteiden sisällyttäminen vapaakauppasopimuksiin ollut poliittisesti ongelmallinen kysymys niihin liitettyjen symbolisten arvojen vuoksi. Vapaan kaupan totetumista käytännössä on vaikeuttanut myös jatkuvasti kehittyneen toisintamisteknologian myötä esille nousseet tekijänoikeudelliset kysymykset.

Tekijänoikeudet ovat olleet jatkuvasti agendalla DVD-teknologiasta keskusteltaessa ja niihin on vedottu tehtäessä uuden teknologian vapaata leviämistä estäviä päätöksiä. DVD (Digital Versatile Disc) on uusien elokuvien kotikatseluun tar-

koitettu jakeluformaatti. Se tuli Suomessa markkinoille kesällä 1998. Muualla maailmassa DVD:tä edelsivät erilaiset laser-levyt (12- ja 5-tuuman levyt), jotka eivät Suomessa vakiintuneet käyttöön. Hiljaisen alun jälkeen (vuonna 1998 DVD-soittimia myytiin Suomessa vain 2500 kappaletta) DVD-levyjen ja soittimien myynti on kasvanut nopeasti (vuonna 2001 soittimia myydään noin 50 000 kappaletta) ja on odotettavissa, että muutaman vuoden sisällä DVD tulee syrjäyttämään VHS-kasetin. Huonolaatuista kuvaa ja ääntä välittävälle sekä nopeasti kuluvalla videokasetille tullaan tuskin järjestämään sellaisia ruumiinvalvojaisia kuin vinylilevyille. DVD-elokuvien suosion salaisuus on erittäin hyvälaatuisessa kuvassa ja äänessä. Sen ero videokasettiin on näkynyt jo kuluttajien valinnoissa: vaikka DVD-levyt ovat vielä huomattavasti kalliimpia kuin videokasetit, ostetaan niitä enemmän kuin videokasetteja omaksi.

DVD on saavuttanut kuluttajien hyväksynnän nopeammin kuin mikään aikaisemmin markkinoille tullut viihde-elektronikan tuote. Elokuvakasvatuksen ja -harrastuksen näkökulmasta siihen liittyy ennen näkemättömiä mahdollisuuksia. On mahdollista, että muutaman vuosikymmenen kuluessa maailman elokuvien parhaimmisto on siirretty DVD:lle tai sen jälkeen tuleville tallenteille. Muutaman vuosikymmenen sisällä tietoverkkojen välityskapasiteetti tulee kasvamaan sellaiseksi, että mikä tahansa elokuva on muutamassa silmänräpäyksessä siirrettävissä digitaalisesta arkistosta kotikatselua varten ja säilytettävissä myö-

hempiä katselukertoja varten. Myös uusien elokuvien digitaalinen "vuokraaminen" verkon välityksellä tulee olemaan hyvin edullista. Logistiikasta aiheutuvat kustannuksen digitaalisessa vuokrauksessa ovat nimittäin vain murto-osa fyysisten tallenteiden vuokraamotoiminnan aiheuttamista kustannuksista. Pelkästään teknologian antamat mahdollisuudet eivät kuitenkaan takaa kuluttajien tasa-arvoa, vaan se vaatii myös poliittisia päätöksiä.

Vapaan kaupan rajoitukset – ja rajoitusten kiertäminen

Puhuttaessa audiovisuaalisten kulttuurintuotteiden vapaasta kaupasta, puhutaan usein vastakkainasettelusta protektionistisen Euroopan ja avoimia markkinoita ajavan Hollywoodin intressien välillä. Kuten mediatutkija Martti Soramäki on todennut, EU:n audiovisuaalinen politiikka on käytännössä kaksijakoista: siinä kietoutuvat yhteen vapaiden markkinoiden toiminnan edistäminen ja sääntelyhakuinen, kulttuurinäkökulmaa korostava toiminta. Vuoden 1993 GATT-keskustelusta maailmankaupan vapauttamiseksi muodostui näyttämö Euroopan yrityksille puolustaa oman kulttuurinsa erityisasemaa. Audiovisuaaliset tuotteet haluttiin jättää neuvottelujen ulkopuolelle sillä perusteella, että vapaan kaupan on nähty suosivan kaikkein vahvimpia tuottajia eli juuri Yhdysvaltoja.

Tekijänoikeuksien/tavaramerkin haltijoilla on oikeus päättää elokuvien levityksestä ja DVD-levyt ovat hyvä esimerkki siitä, miten ideologia ja käytäntö eivät välttämättä kulje käsi kädessä. Hollywoodin suuret elokuvayhtiöt ovat nimittäin

ajaneet läpi vapaita markkinoita ja kotikatseluun tarkoitettujen elokuvien leviämistä rajoittavan aluekoodijärjestelmän, joka on ristiriidassa USA:n ja WTO:n kannattaman maailmankaupan vapautta koskevan ideologian kanssa. Aluekoodijärjestelmässä USA ja Kanada muodostavat alueen R1, Eurooppa ja Japani alueen R2, Hongkong alueen R3, Australia ja Etelä-Amerikka alueen R4 ja Venäjä alueen R5. R1-alueelle tarkoitettua levyä saa periaatteessa myydä vain Pohjois-Amerikassa ja levyn soittaminen vaatii tähän tarkoitukseen varustetun DVD-soittimen. Elokuvayhtiöt puolustavat aluekoodia väittäen, että se on välttämätön piratismien estämisen ja tekijänoikeuskorvausten keräämisen kannalta. Perimmäinen syy on kuitenkin varmasti pelko taloudellisten voittojen pienenemisestä. Ilman sääntelyä eurooppalaiset voisivat ostaa DVD:nä julkaistun elokuvan ennen kuin se tulee Euroopassa jälkimarkkinoita tärkeämmälle teatterikierrokselle.

Tällä hetkellä muiden markkina-alueiden DVD-elokuvien myyminen on EU:n tavaramerkkilainsäädännön nojalla rangaitavaa. Euroopan komissio aloitti kesäkuussa 2001 tutkimuksen selvittääkseen, käytetäänkö aluekoodeja nostamaan keinoitekoisesti hintoja. Tutkimus on vastaus eurooppalaisten kuluttajien esittämään valitukseen siitä, että Yhdysvalloissa myydään DVD-levyjä huomattavasti edullisemmin kuin Euroopassa. Siitä, onko asia näin, on olemassa myös eriyvä näkemys. Iso-Britannian ja Ruotsin hallitusten tilaama ja EIU:n (Economist Intelligence Unit) toteuttama Yhdysvaltojen ja neljän eurooppalaisen maan hintoja

vertaileva tutkimus osoitti, että Saksa on Yhdysvaltojakin halvempi DVD-maa. Kuluttajille tiedosta ei ole kuitenkaan paljon iloa elokuvien hankkimisen suhteen, sillä Saksa on outo lintu DVD-markkinoilla. Se on lähes täydellisesti eristäytynyt ulkomaailmasta: Saksassa myydään runsaasti Hollywoodin tuotantoa, mutta vain saksaksi dubattuna, eikä yhdessäkään saksalaisessa elokuvassa kaiken lisäksi ole englanninkielistä tekstitystä. Saksalaisia DVD-elokuvia on tuotannon laajuuteen verrattuna maailmalla myynnissä huomattavan vähemmän kuin minkään muun läntisen kielialueen elokuvia. Tutkimus osoitti, että paitsi Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä myös Euroopan maiden välillä on suuria eroja hinnoissa. Erojen olemassaolo kertoo siitä, että EU:lla on vielä matkaa vuonna 1992 paperilla perustettujen yhteismarkkinoiden toteutumiseen käytännössä.

Tiukkaa aluekoodausta on mahdollista väljentää ja suoranaisesti kiertää. DVD-levy voidaan valmistusvaiheessa haluttaessa varustaa aluekoodilla R0, jolloin se on soittavissa millä tahansa soittimella, tai sitten levy voidaan varustaa usealla aluekoodilla (Euroopassa usein käytetty kombinaatio on R2 ja R5). Kolmas mahdollisuus on jälkikäteen muuntaa aluekohtaiseksi tarkoitettu DVD-soitin monialuesoittimeksi. Suurin osa soittimista on hyvin helposti muunnettavissa, ja kaikista Euroopan maista saa näitä valmiiksi modifioituja soittimia.

Kaikissa Euroopan maissa myös myydään R2-alueen levyjen lisäksi muidenkin alueiden levyjä. Esimerkiksi Pariisissa on myynnissä tuhansia R1-alueen

levyjä. Internetissä kerrotaan kyllä aika-ajoin Hollywoodin paikallisten edustajien alulle panemista painostustoimista, uhkailuista ja takavarikoista. Eri alueiden levyjen ja modifioitujen soittimien kauppaa nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan ole supistaneet.

Hollywoodin harjoittamat rajoitustoimet eivät millään tavalla rajoita yksityisten henkilöiden oikeutta DVD-levyjen hankintaan ja katseluun. Jokainen voi omaan käyttöönsä hankkia laillisesti sekä modifioitua soittimen että DVD-levyjä mistä päin maailmaa tahansa minkään sopimuksen tai säännöksen sitä estämättä. Pohjoisamerikkalaiset Internetissä toimivat DVD-kauppiat myyvät R1-levyjä suunnattomia määriä kaikkii maanosiin, mikä on osaltaan suuresti nopeuttanut

DVD-teknologian leviämistä. Halvimmat levyt löytyvät yleensä USA:sta, mutta sieltä hankittaessa myös postitusmaksut ovat kaikkein suurimmat ja kustannuksiin vaikuttavat lisäksi arvonlisävero- ja tullimaksut (noin 25 % lähetyksen kokonaisarvosta). DVD-levyjä saa kokonaan ilman lähettämistä ja postituksesta aiheutuvia kustannuksia ainakin Kanadasta (www.dvdboxoffice.com), Britanniaasta (www.play274.com ja www.bensonsworld.co.uk) ja Espanjasta (www.dvdgo.com). Levyjä saa edullisesti myös Australiasta (ezydvd.com.au), Italiasta (www.dvd.it) ja Hong Kongista (www.hivizone.com).

Taidetta digitaalisella levyllä

Maailmassa on myynnissä elokuvia DVD-levyinä pitkälti yli 10 000 nimikettä. Eniten nimikkeitä on myynnissä Pohjois-Amerikassa, mutta määrää

lisääntyy hyvin nopeasti myös Euroopassa ja Kauko-Idässä. Taide-elokuvaan ja eri maiden elokuvakulttuureihin tutustumisen kannalta on välttämätöntä, että DVD-levyjä voi vapaasti hankkia eri maista. Suomessa myydään vain suomeksi tekstitettyjä DVD-levyjä. Toisena ongelmana on, että DVD-levyjen myynti on Suomessa painottunut Hollywoodin uusimpiin toimintaelokuvaan ja komedioihin. Ns. taide-elokuvia ei Suomessa ole myynnissä kuin muutama nimike.

Pohjois-Amerikassa eri maiden taide-elokuvien myyntiin DVD-levyillä ovat vakavasti omistautuneet vain Criterion (www.criterionco.com) ja Anchor Bay (www.anchorbayentertainment.com). Jokaisen DVD-harrastajan kannattaa tutustua Criterion-yhtiön tarjontaan: sen kokoelmassa on huolellisesti toimitettuina muun muassa Ingmar Bergmanin, Luis Buñuelin, Federico Fellinin ja Akira Kurosawan elokuvia. Anchor Bayn kokoelmassa on puolestaan Werner Herzogin, Istvan Szabon ja Paul Verhoevenin Hollannin kauden elokuvia. Eurooppalaisia taide-elokuvia myyvien yhdysvaltalaisen FoxLorberin, Kinon ja MGM:n DVD-levyt ovat useimmiten teknisesti heikkolaatuisia.

Ranskassa on Euroopan maista eniten DVD-soittimia ja myös Euroopan edistynein DVD-kulttuuri. Tarjonta ranskalaisille on jo nyt suuri ja kasvaa nopeasti, mutta englanniksi tekstitettyjä ranskalaisia DVD-elokuvia on vain muutamia kymmeniä. Ranskalaiset levyt ovat kuitenkin erittäin kalliita ja sähköpostikeskustelu ranskalaisten web-sivustojen kanssa on vaivalloista. Ranskassa ei ole yhtään

englanninkielistä sivustoa. Ranskalaisia DVD-elokuvia kannattaakin hankkia Belgiasta (www.dvdzone2.com). Italiassa on sen sijaan ainakin yksi englanninkielinen sivusto (www.dvd.it), mutta italialaisia elokuvia on englanniksi tekstitettyinä saatavana alle 20 nimikettä. Espanja on yllättäen Euroopan kaikkein myötämielisin maa alkomaalaisille DVD-harrastajille. Sivusto (www.dvdgo.com) sisältää englanninkielisen osuuden ja espanjalaisia englanniksi tekstitettyjä DVD-elokuvia on myynnissä lähes 100 nimikettä. Niiden joukkoon mahtuvat Ventura Ponsin, Carlos Sauran ja Fernando Trueban elokuvien lisäksi lähes kaikki Goya-palkinnon voittajat ja ehdokkaat kolmen viime vuoden ajalta.

Mitä tulee venäläiseen elokuvaan niin Sergei Eisensteinin elokuvia saa eri merkkisinä talenteina. Andrei Tarkovskin elokuvista *Andrei Rublev*, *Peili*, *Nostalgia* ja *Uhri* ovat saatavana vaihtelevan tasoisina levyinä. Aleksei Balabanovin *Friikit* ja *Veli* ovat myynnissä Euroopassa. Toistaiseksi venäläisiä elokuvia on kaiken kaikkiaan saanut erittäin huonosti, mutta tilanne on muuttumassa. Venäläiset ja länsimaiset yhtiöt ovat perustaneet kaupallisen liittoutuman nimeltä Ruscico (www.ruscico.com), joka tuo muutaman vuoden kuluessa markkinoille 125 parhaimpiin kuuluvaa täysin restauroitua neuvostoajan elokuvaa, joissa kaikissa on vähintään 10-kielinen tekstitys (ei ilmeisesti suomenkielistä). Ensimmäiset levyt, kuten Tarkovskin *Solaris* ja muutamat satuelokuvat, ovat jo myynnissä.

Afrikkalaisia ja eteläamerikkalaisia elokuvia on saatavissa

vain yksittäisiä nimikkeitä. Lähi-idän englanniksi tekstitetty DVD-elokuvat rajoittuvat muutamaaan libanonilaiseen, egyptiläiseen (Yussef Chachinen ohjaama *Al Massir*) ja iranilaiseen (Abbas Kiarostamin ohjaama *Kirsikan maku* ja Majid Majidin ohjaama *Paratiisin väri*) elokuvaan. Intialaisia populaarielokuvia on sen sijaan saatavissa satoja nimikkeitä. Runsaasti laulu- ja tanssi-kohtauksia sisältävät elokuvat ovat tekniseltä laadultaan parhaimmillaankin vain keskinertaisia. Kiinalaisella elokuvala on monta ilmettä. Hong Kongista peräisin olevat toimintaelokuvat ovat vakiinnuttaneet asemansa maailman markkinoilla ja niitä saa sekä Kauko-idästä että monilla levymerkeillä myös länsimaisista lähteistä. Manner-Kiinan, Taiwanin ja eräiden muiden Kauko-idän maiden draamaelokuvia saa niin ikään Hong Kongista (www.hivizone.com). Nämä DVD:t voivat olla hyvinkin halpoja mutta niissä on usein kaksi tekstitystä (kiina ja englanti) kiinteästi poltettuna kuvaan. Chen Kaigen ja Zhang Yimoun uusimmat elokuvat ovat kansainvälisessä levityksessä. Viimeksi mainitun kaksi viimeisintä elokuvaa (*Viimeinen oppilas* ja *Tie kotiin*) ovat jopa suomeksi tekstitettyjä.

Pohjoismaisia elokuvia on toistaiseksi varsin niukasti saatavana englanniksi tai suomeksi tekstitettyinä. Lisäksi ruotsalaisten DVD-levyjen saannissa Suomeen on käsittämättömiä vaikeuksia: verkon välityksellä niitä ei saa lainkaan tilattua Suomeen. Tanskalaiset ohjaajat Bille August ja Lars von Trier ovat hyvin edustettuina. von Trierin elokuvista useimmat ovat saatavana (*Ele-*

ment of Crime Criterion-merkillä, *Europa* espanjalaisena levynä, *Idiots Tartan*-merkillä, *Breaking the Waves* Artisan-merkillä ja *Kingdom* on tulossa).

Suomessa DVD-tuotanto on täysin yksittäisten tuotantoyhtiöiden omien ponnistusten varassa. Keskustelu viranomaisten kanssa kotimaisen DVD-tuotannon edistämisestä tai yhteispohjoismaisten DVD-markkinoiden luomiseksi on tähän saakka jäänyt yksinpuheluksi. Viranomaistahot eivät tunnu olevan kiinnostuneita DVD:stä, vaikka Suomea virallisissa yhteyksissä mainostetaan Euroopan johtavaksi uuden tekniikan hyödyntäjäksi. Pohjoismaissa pitäisi ehdottomasti saada aikaan yhteispohjoismainen sopimus DVD-levyjen kattavasta tekstityksestä kaikilla pohjoismaisilla pääkielillä sekä portaali, josta voisi joko suoraan tilata kaikkia pohjoismaisia DVD-levyjä tai josta olisi linkit kunkin maan levyjä verkkosivustoihin. Myynnin kannalta ensiksi mainittu järjestely on parempi vaihtoehto kielikysymysten ja tietokantojen ylläpidon kannalta. Varsinaiset toimitukset voisi alihankintoina ohjata eri maissa toimiville yhtiöille. Levyjen postittamista pitäisi lisäksi tukea julkisista varoista niin, että ne voisi lähettää ilman lähetys- ja postituskuluja kaikkiin Pohjoismaihin. On peräti outoa, että maapallon toiselta puolelta (esim. Kanadasta) kannattaa lähettää Suomeen DVD-levyjä ilman postituskuluja mutta Ruotsista ei voi tilata levyjä lainkaan.

Tarjonnan laadussa ja suuntautumisessa on paljon toivomisen varaa. DVD-levyjen maailmanmarkkinat ovat amerikkalaisten ja ne sisältävät enimmäkseen amerikkalaisia viihde-elo-

kuvia. Euroopan mahdollisuudet vastata Hollywoodin yhtiöiden hegemonia-asemaan näyttävät ainakin toistaiseksi heikoilta. Pieni esimerkki valaisee eurooppalaisten markkinoiden ongelmia. Aki Kaurismäen ohjaamia elokuvia ei DVD:llä toistaiseksi ole lainkaan saatavana, koska Kaurismäen elokuvien levitysoikeudet ovat jakautuneet monelle taholle. Pahimmillaan oikeuksien haltijoita saattaa olla yli 10. Useilla Euroopan kielillä tekstitetyn levyn tuottaminen vaatisi näiden kaikkien yhteisen sopimuksen, mutta sellaiseen pääseminen on kuitenkin vaikeata. Amerikkalaisilla yhtiöillä ei ole vastaavia ongelmia, sillä elokuvien oikeudet eivät hajaannu monien oikeudenhaltijoiden kesken.

Euroopan Unionin toimenpiteet tilanteen korjaamiseksi ovat vähäiset. EU:n ainoa varsinainen panos DVD:n muodossa olevan multimedian kaupallisen puolen hyväksi rajoittuu

yksittäisten tuotantojen rahoittamiseen Media-ohjelman kautta. Euroopassa ei ole yhtään verkkosivustoa tai portaalia, joka kokoaisi yhteen kaikkien EU:n verkkokauppioiden osoitteet ja EU-maissa tuotettujen DVD-levyjen esittelyjä ja arvosteluja. Maailmalta löytyy kuitenkin hyviä esimerkkejä miten hyvin toimivasta DVD-kulttuurista. Esimerkiksi Australiassa toimii Michael D's DVD Info Page (www.michaeldvd.com.au), joka systemaattisesti, osin DVD-yhtiöiden sponsoroimana, esittelee ja arvostelee kaikki Australiassa myyntiin tulevat DVD-levyt. Arvostelut ovat eri maiden DVD-harrastajille todellinen kultakaivos, sillä tekniset tiedot ovat äärimmäisen yksityiskohtaisia ja lisäksi arvostelut sisältävät usein tarkat vertailutiedot R1-, R2- ja R4-alueen levyjen eroista.

Euroopan Unionin tavoitteena on poliittisen ja talou-

dellisen integraation lisäksi ”yhtenäisen eurooppalaisen kulttuurialueen luominen”. Tähän tavoitteeseen sisältyy yhtenäisten tuotanto- ja levitysmarkkinoiden luominen audiovisuaaliselle sektorille. Euroopan Unionin julkilausumissa audiovisuaaliset tuotteet esiintyvät palveluina, joiden levittämisen tiellä olevat esteet on poistettava, mutta käytännössä näitä esteitä on vielä paljon. Taiteellisesti ja kulttuurihistoriallisten merkittävien elokuvien restauroiminen ja siirtäminen digitaaliseen muotoon on hidasta ja kallista, mutta välttämätöntä. Ja kun työ on kertaalleen tehty on elokuvien siirtäminen mihin tahansa tulevaisuuden tallennemuotoon on yksinkertainen tehtävä.

Timo Kuronen, FT,
Geologian tutkimuskeskus
Mervi Pantti, VTT,
Helsingin yliopisto,
Viestinnän laitos

LÄHIKUVA

Lähikuvan teemat vuonna 2002

1/2002 Elokuva ja arkkitehtuuri. Toim. Silja ja Kimmo Laine. Deadline 31.1.

2/2002 Ruumis, materia ja toiminta. Toim. Tanja Sihvonen. Deadline 31.3.

3/2002 Urheilu. Toim. Juha Herkman. Deadline 30.4.

4/2002 Suomalaisuus, tunteet ja katsojat. Toim. Mervi Pantti ja Mari Pajala. Deadline 15.10.

Lähikuvalla voi tarjota tieteellisiä artikkeleita sekä teemoihin liittyen että niiden ulkopuolelta, raportteja tai katsauksia audiovisuaalisen kulttuurin tutkimukseen liittyvistä konferensseista ja seminaareista sekä alan suomenkielisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden arvioita.

Yhteydenotot: Toimitussihteeri: Tanja Sihvonen. S-posti: tanja.sihvonen@utu.fi Puh. (02) 333 7618.

Tilaa Lähikuvan vuosikerta 2002: 19 • . Tilaukset: hanna.lammi@utu.fi. Fax (02) 2511 980.